

SARBIEVIJUS ANGLIJOJE

Krzysztofą Fordońską kalbina Emilija Jovaišaitė

Rugsėjį dalyvavote Vilniaus universitete vykusioje tarptautinė mokslinėje konferencijoje „Ratio, affectus, sensus: Literatūrinė Baroko kultūra Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“. Viena tematiškai konferenciją siejusią gijų buvo Motiejus Kazimieras Sarbievijus ir jo kūryba. Koks Jūsų santykis su Sarbievijumi? Kas patraukė tyrinėti jo poeziją ir jos recepciją Anglijoje?

Apie Sarbievijų pirmiausia išgirdau mokykloje. Mūsų literatūros vadovėliuose daugiausia dėmesio buvo skiriama lenkiškai rašiusiems poetams, tokiems kaip Klemsas Janickis ar Janas Kochanowski, tačiau buvo užsimenama ir apie „keistesnius“ – daugiau lotyniškai rašiusius poetus. Čia būdavo minimas ir Sarbievijus, įvardijamas kaip garsus ir plačiai Europoje žinomas poetas, tačiau daugiau dėmesio tam neskirta. Turbūt nenuostabu, kad daugelis mano studentų šiandien nėra girdėję apie Sarbievijų.

Neolotyniškoji literatūra yra „keistas“ laukas, jungiantis įvairių disciplinų tyrėjus (tikrieji klasikai įprastai linkę tyrinėti Antikos autorius ir į šią discipliną žiūri kiek iš aukšto). Būdamas maždaug dvidešimties metų susipažinau su profesoriumi Piotru Urbańskiu, kuris iškeitė lenkų literatūros tyrimus į neolotyniškos raštijos studijas. Urbańskis žinojo apie Sarbievijaus leidimus Anglijoje, gerai mokėjo lotynų kalbą, tačiau ieškojo žmogaus, kuris išmanytų anglų literatūrą. Taip aš įsitraukiau į šį tyrimą. Pradėjome rinkti medžiagą, ėmiausi ieškoti šaltinių skaitmeninėse duomenų bazėse. Vėliau gavome finansavimą kelionei į Kembridžą ir Britų biblioteką (buvome turbūt vieni paskutinių žmonių, ieškojusių informacijos fiziniuose XVIII a. pradėto leisti *The Gentlemen's Magazine* žurnalų egzemplioruose). Pradėjome rašyti knygą, o aš toliau rinkau įvai-

KRYSZTOF FORDOŃSKI – Varšuvos universiteto profesorius, anglų literatūros istorikas, vertėjas, vienas pagrindinių Motiejus Kazimiero Sarbievijaus recepcijos Anglijos literatūroje tyrėjų. Tarptautinės E. M. Forsterio draugijos įkūrėjas. Nuo 2012 m. akademinio žurnalo *Polish Journal of English Studies* vyriausiasis redaktorius. Kartu su Piotru Urbanskiu išleido knygą *Casimir Britannicus: English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski* (2008, 2010).

rią medžiagą: ne tik Sarbievijaus vertimus, tačiau ir knygų įžangas, viršelius, recenzijas. XVIII a. pradžios Anglijoje knygų ir skaitymo kultūra buvo išsivysčiusi, tad dažnas leidinys susilaukdavo (įprastai) anoniminių recenzijų periodikoje. Man pavyko rasti net apie 30 Sarbievijui skirtų recenzijų. 2008 m. išleidome knygą *Casimir Britannicus: English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*. 2010 m. gavau dar vieną stipendiją ir tęsiau tyrimą Edinburgo universitete ieškodamas papildomos medžiagos (daugiausia periodikos duomenų bazėje), kuria 2010 m. papildėme naują leidimą.

Mane labiausiai domina, ką Sarbievijaus skaitytojai – ypač Anglijoje – įžvelgė ar norėjo įžvelgti jo poezijoje, taip pat ir tai, ką jie praleido ar ko nesuprato. Šioje vietoje pasitarnauja mano, kaip anglisto, perspektyva ir žinios – kadangi gerai išmanau XVII–XIX a. anglų literatūros ir kultūros lauką, galiu geriau suprasti to laikotarpio Sarbievijaus skaitytoją.

Lietuviškame kontekste Sarbievijaus recepcija Anglijoje skamba kaip kiek egzotiška tema. Vis dėlto, akivaizdu, kad Sarbievijaus sėkmė Anglijos skaitytojų ratuose buvo unikali – ir gal kiek netikėta – tiek dėl skirtingo konfesinio klimato, tiek ilgaamžiškumo požiūriu. Užvis svarbiausia turbūt tai, kad skirtingai nei kitur Europoje, Britų salyne Sarbievijaus poezija buvo skaitoma ne tik lotyniškai, bet ir gausiai verčiama į anglų kalbą.

Žinoma, Anglijoje Sarbievijus pirmiausia buvo skirtas išsilavinusiems skaitytojams, įgijusiems universitetinį išsilavinimą ir mokantiems lotynų kalbą. Dauguma skaitytojų susipažindavo su Sarbievijumi universitete – tiesa, tai negalioja moterų atveju, kadangi jos būdavo lavinamos namuose (Sarbievijus Anglijoje buvo aktyviai verčiamas ir moterų).

Iš tikrųjų ši tendencija yra priešinga žemyninei Sarbievijaus recepcijai. Lietuvoje ir Lenkijoje, pavyzdžiui, ilgą laiką visiškai nebuvo poreikio Sarbievijaus vertimams: tie, kas apskritai mokėjo skaityti, mokėjo skaityti ir lotyniškai. Taigi pirmieji Sarbievijaus vertimų į lenkų kalbą leidimai pasirodė tik XVIII a. pabaigoje, tačiau tai toli gražu nebuvo masinis reiškinys. Negalime

sakyti, kad Sarbievijus buvo populiarus tik Anglijoje – jis buvo mėgstamas visoje lotyniškai skaičiusioje Europoje. Verta paminėti Belgijos, Nyderlandų, Vokietijos žemių skaitytojus: žinome Sarbievijų turėjus draugų Žemumų šalyse, kuriems skyrė odę *Ad amicos belgas* („Draugams belgams“). Tiesa, pats Sarbievijus tuose kraštuose niekada neapsilankė.

Anglija išsiskiria ankstyvų Sarbievijaus vertimų gausa. Viena priežasčių, kodėl Sarbievijus Britų salyne tapo fenomenu, buvo ypatinga švietimo padėtis. Priešingai nei mūsų regione ir žemyne apskritai, švietimo sistema Anglijoje buvo sąlyginai gerai išplėtotą (Škotijoje, tiesa, dar labiau), tačiau neparemta lotynų kalbos dėstymu. Kartu tenykštė švietimo programa buvo gerokai platesnė. Taigi nedaugelyje vietų susidarė tokios palankios sąlygos Sarbievijaus vertimams kaip Anglijoje, kur buvo ir pakankamai išsilavinusių skaitytojų, mokančių lotynų kalbą, ir tokių, kurie buvo pakankamai išsilavinę, kad norėtų skaityti Sarbievijaus poeziją, tačiau mieliau rinktųsi vertimą. Verstinė neolotyniška poezija Anglijoje pirmiausia buvo paklausi tarp vidurinės klasės. Šiuo požiūriu Anglija irgi skyrėsi nuo žemyno, mat šis socialinis sluoksnis ten greitai vystėsi, didindamas vertimų paklausą.

Ilgainiui Sarbievijus tapo pakankamai gerbiamu ir atpažintu autoriumi, kad galėtų būti laikomas puikiu atspirties tašku jauniems vertėjams ir poetams. Jo poezijos vertimas ilgainiui tapo ir tam tikru garbingu laisvalaikio užsiėmimu: per visą XVIII a. *The Gentleman's Magazine* reguliariai publikuodavo Sarbievijaus vertimus, kuriuos atsiųsdavo skaitytojai. Įdomu, kad kartais neapsieita be plagiatų, atsiunčiant vogtus kitų autorių vertimus kaip savo. Tai rodo, kad gebėjimas išversti vieną ar kitą Sarbievijaus odę buvo garbės ir prestižo reikalas, kurio kartais siekta, panašu, bet kokia kaina. Kita vertus, didieji Anglijos poetai nevertė Sarbievijaus eilių, o tai leidžia spręsti apie jo vietą literatūros hierarchijoje.

Jėzuitams, žinia, švietimas tradiciškai buvo svarbi sritis. Ar būtų galima teigti, kad Sarbievijaus literatūrinę sėkmę Anglijoje sąlygojo būtent šviečiamasis jo kūrybos potencialas?

Nesu Sarbievijaus specialistas, o ir jo biografija nepasižymi įdomių įvykių gausa. Puikiai žinome, kad jis buvo jėzuitas, panašu, sėslaus būdo – niekada netroško tapti kankiniu ar didžiu misionieriumi. Taip pat žinome Sarbievijų buvus komunikabilų, jam puikiai sekėsi bendrauti ir dirbti su žmonėmis – antraip nebūtų buvęs išrinktas dekanu. Be abejo, jis turėjo būti ir geras pamokslininkas – antraip nebūtų tapęs valdovo dvaro pamokslininku. Labai tikėtina, kad jį tenkino tokios pareigos. Įdomu ir tai, kad Sarbievijaus vyresnieji jį

veikiau vertino kaip administratorių, puikų pamokslininką, gabų mokytoją, o ne poetą. Lyriškoji Sarbievijaus tapatybė jiems visai neatrodė svarbi. Galiausiai, Sarbievijus pats ilgą laiką buvo mokinys, praėjęs visus tuometės švietimo sistemos „lygius“, ilgainiui tapęs mokytoju. O kaip geras mokytojas, pats mokė savo pavyzdžiu – tai galioja ir jo poezijai.

Sarbievijaus kūryba buvo puiki lotynų kalbos ir stiliaus lavinimo priemonė jauniems skaitytojams. Sarbievijus puikiai imituoja Horacijų: jo gramatika, stilius, mitologinės aliuzijos yra aukščiausio lygio, tačiau kartu esminis jo poezijos dėmuo yra krikščioniškas – ir katalikiškas – turinys, be abejo, išvengiantis „nepadorių“ temų ir scenų, būdingų Antikos poetams. Bet dėl to jo poezija, galima sakyti, išsyk ir kiek prėska, ar, paprasčiau šnekant, ji nėra *sexy*. Palyginkime Sarbievijaus eiles

Vasarė Kuprevičiūtė. Mergakalnis. 2023. Popierius, grafitas, spalvoti pieštukai. 21 × 15

su, tarkim, Katulo erotinė lyrika, ar pačiu Horacijumi. Romėnų seksualinė moralė krikščionims skaitytojams kėlė iššūkių, ypač švietimo kontekste. Taigi šiuo požiūriu krikščionių Horacijus yra puiki ir padori lotyniškos poetikos bei stiliaus mokymo priemonė, siūlanti pavyzdinę lotynų kalbą, įmantrų žodyną, tinka jauniems

(14–16 metų) studentams. Be to, Sarbėvijaus poezija nėra lengva: tai intelektualinis iššūkis besimokančiam skaitytojui.

Taigi nenuostabu, kad nemaža dalis išlikusių anglišų Sarbėvijaus vertimų priskirtini besimokančių poetų plunksnai. Galbūt vienintelė išimtis buvo Isaacas Wattsas (1674–1748), vienos Sarbėvijaus odės vertimą publikavęs 1715 m., jau įkopus į penktąją dešimtį – tiesa, ir šiuo atveju gali būti, kad vertimas yra gerokai ankstesnis nei jo leidimo data. Jaunųjų vertėjų santykis su originaliu tekstu labai skyrėsi: kartais vertėjai likdavo prisirišę prie lotyniško varianto, kiti, priešingai, buvo linkę nuo jo nutilti, visiškai jį perkurti. Pavyzdžiui, Švč. Mergelei Marijai skirtos Sarbėvijaus eilės buvo dažnai ir stebėtinai lengvai pritaikomos romantinei lyrikai.

Ilgainiui Sarbėvijaus vaidmuo angliškoje švietimo sistemoje ėmė prilygti Carlo Czerny etiudams: kiekvienas mokinyš, besimokydamas skambinti fortepijonu, su jais susiduria, tačiau tai tėra mokomieji pratimai, kurie niekada nebūna įtraukiami į koncertines programas. Panašiai ir Sarbėvijus tapo tam tikru mokykliniu Horacijumi, su kuriuo susiduriama mokantis, tačiau jo vertimai neatveria kelio į šlovę. Galiausiai atėjus romantizmo epochai, Sarbėvijus, kaip ir visa neolotyniška literatūra – pasikartojanti, sekanti senoviniais modeliais ir formomis, pamažu pasitraukė iš literatūros lauko, mat romantikams simbolizavo visas senosios literatūros blogybes.

Grįžkime prie Baroko: Sarbėvijaus kūryba, chrestomatinis neolotyniškos Baroko literatūros pavyzdys, pasiekia Britų salyną XVII a. viduryje, pilietinio karo metais. Kaip Baroko kultūra pasireiškia Anglijoje ir koks vaidmuo šiame kontekste tenka Sarbėvijui?

Laikausi nuomonės, kad tikroji Baroko poezija kuriamą gimtąją kalbą, tačiau, aišku, į šį klausimą geriau galėtų atsakyti klasikai. Neolotyniška poezija perėmė ne tik kalbinius rėmus, tačiau ir kalbos dvasią, o lotynų kalbą savo ruožtu kūrėją suvaržo, įstato į tam tikrus rėmus, tad poezija yra rimtesnė, ramesnė ir labiau suvaldyta. Vis dėlto lotynų kalbą sunku perteikti gyvybingumą, pompastiką, net plastiškumą, būdingus Baroko poezijai, sukurtai gimtosiomis kalbomis.

Vis dėlto kitas svarbus Sarbėvijaus recepcijos aspektas buvo jo įtaka odės žanrui. Čia pavyzdys ir idealas buvo Pindaro eilėdara, tačiau Pindaras buvo senovės graikų poetas, dėl to daugeliui gan sudėtingas pradžios taškas. Galima prisiminti Abrahamą Cowley (1618–1667) ir jo *Pindaro odes* (*The Pindarique Odes*), kurios iš esmės suformavo odės žanro standartą Anglijoje. Nenuostabu, kad Cowley su odės žanru susipažino būtent skaitydamas Sarbėvijų. Taigi, galima sakyti, kad Sar-

bėvijus Anglijos poetams tampa tarpininku, pasiūlydamas patogų ir lengviau suprantamą odės modelį.

Sarbėvijaus poezija, išsiskynusi konkrečiose vietose ir kraštovaizdžiuose – tai ypač ryškiai atsispindi vilniškėje jo kūryboje – susilaukė atgarsio ir XVII a. Anglijos poezijoje. Ar tai, kad Sarbėvijus rašė apie jam mielas ir pažįstamas vietas, galėjo lemti šių eilėraščių poetinį poveikį ir sėkmę tarp užsienio skaitytojų?

Žinoma, Anglijos skaitytojams mažai ką reiškė konkretūs Vilniaus krašto toponimai, tokie kaip Lukiskės, Bezdonys, Nemenčinė ir panašiai. Vis dėlto manau, kad užsienio skaitytojai tikrai galėjo atpažinti ir susitapatinti su Sarbėvijaus poetine būseną. Juolab kad Anglijoje topografinė poezija XVII a. apskritai buvo nevaldoma poetinė jėga – tuo metu čia netgi išsivystė unikalus vadinamųjų „užmiesčio vilų lyrikos“ (*country house poems*) subžanras, aprašantis užmiesčio vilas, kurios savo ruožtu traktuojamos kaip metaforinis jų savininkų atspindys. Panašu, kad vienas garsiausių šio žanro pavyzdžių – Johno Denhamo (1614/15–1669) eilėraštis „Cooperio kalva“ (*Cooper's Hill*) – sėmėsi įkvėpimo iš Sarbėvijaus pirmosios epodės, skirtos Bracciano kunigaikščiui; abu eilėraščiai yra labai panašios struktūros.

Anglijos literatūroje namai apskritai yra svarbus asmens atspindys ir metafora. Prisiminkime Jane Austen *Puikybę ir prietarus*: Elizabetė Benet išsimyli poną Darsį tik tada, kai pamato jo namą (teisybės dėlei, labiau rūmus), aplanko kiekvieną kambarį ir taip pažįsta jo charakterį. Žinoma, 1995 m. ekranizacijoje Elizabetė išsimyli Darsį, kai pamato jį išlipantį iš tvenkinio su šlapiais marškiniais, bet net ir šiuo atveju tai įvyksta tų pačių rūmų sode!

Beje, būtų įdomu patyrinėti, ar topografinė poezija yra Sarbėvijui unikalus žanras. Žinoma, Antikos poetai kūrė pastoralinę poeziją, tačiau, rodos, juos labiau domino žmonės, veikiantys kraštovaizdyje, nei pats kraštovaizdis. Turbūt tai klausimas ateities klasikos tyrimams.

Vienas ryškiausių – ir, galima sakyti, „barokiškiausių“ – Sarbėvijaus poezijos aspektų yra jo neostoicistinė filosofinė laikysena. Kartu tai ir vienas svarbiausių veiksnių, lėmusių Sarbėvijaus kūrybos sėkmę Anglijos skaitytojų ratuose. Kaip šie Sarbėvijaus postulatai gali būti susiję ne tik su filosofiniu, bet ir politiniu bei istoriniu Britų salyno kontekstu?

Tiesą pasakius, Sarbėvijaus sėkmę šiuo požiūriu galėjo lemti ir tai, kad neostoicizmo poezija paprasčiausiai nėra toks dažnas reiškinyš: dažnesni yra arba Antikos autorių, arba proziniai kūriniai. Kartu neostoicizmo filosofija buvo viena svarbiausių Sarbėvijaus populiarumo XVII a. Anglijoje priežasčių. Skambiau pasakius –

neostoicizmas būdingas „lūzeriams“ – retas laimėtojas puola į stoiskus apmąstymus. Analogiškai, Sarbievijus Anglijos kontekste tampa „pralaimėtojų pasirinkimu“. Nesėkmės atveju idėjos, ginančios (prarastą) orumą, kalbančios apie vidinį pastovumą, abejingumą pasaulio kaprizams tampa labai patrauklios.

Nenuostabu, kad Sarbievijaus kūryba XVII a. Anglijoje keliavo iš rankų į rankas, priklausomai nuo to, kas tuo metu išgyveno pralaimėjimo kartėlį. Pavyzdžiui, paskutiniaisiais pilietinio karo metais, rojalistų pusei pralaimint, staiga pasirodo daugybė Sarbievijaus IV.13 odės vertimų: Richardo Lovelace'o (1617–1657), George'o Hilso (c. 1606 – ?), Vello poeto Henry Vaughano (1621–1695), Johno Hallo (1627–1656), jau minėto Johno Denhamo, taip pat dviejų anoniminių vertėjų rojalistinių eilių rinkinyje *Lacrymae Musarum: The tears of the muses* (1649). Sarbievijus odėje Cezariui Pauzilipijui išreiškia šiek tiek melancholišką, stoisšką nusiteikimą negandų ir nepastovaus pasaulio akivaizdoje. Tačiau kiekviename šių pilietinio karo metu parašytų vertimų atsiranda ir minimalūs, vos pastebimi pakeitimai – tikslingai parenkant sinonimus, nurodančius į pergalę, kovą, pasipriešinimą, eilėraščio žinutė modifikuojama. Rojalistų vertimuose odė įgyja viltingą, padrašinantį toną: jei pabandysime iš naujo, galbūt laimėsime.

Tačiau situacija greitai apsisvertė: subyrėjus Anglijos Respublikai, buvę 1649 m. laimėtojai 1660 m. tapo pralaimėjusia puse, ir atvirkščiai. Tuo metu kaip tik keli puritonų poetai iš naujo atrado Sarbievijų (išskyrus, Johną Miltoną (1608–1674), tuo metu jau rašiusį *Prarastąjį Rojų*). Nebegalėdami grįžti į Londoną, kur riziкуotų savo galva, naujieji pralaimėtojai paguodą rado Sarbievijaus kūryboje.

Ilgainiui Šlovingoji revoliucija stabilizavo padėtį, tačiau politinio ir konfesinio užriebio tai suvis nepanaikino. Liko politinių ir religinių oponentų, kurie, jei taip galima pasakyti, permainų metu buvo „pakišti po traukinį“ – su kai kuriais buvo susidorota, kitiems nepavyko prisitaikyti prie naujos politinės realybės ir dėl to jie liko politinio bei visuomeninio gyvenimo užribyje (negalėjo dalyvauti Parlamente, mokytis universitete, užimti rimtesnių administracinių pareigybų). Per šį beveik pusšimčio metų laikotarpį – iki 1829 m. priimant Katalikų emancipacijos aktą ir išsisprendžiant religinei įtampai – nemaža Anglijos visuomenės dalis, neatitinkanti ar neprisitaikanti prie Anglijos Bažnyčios, patyrė tam tikrą atskirtį. Sarbievijus jiems taip pat tapo paguodos šaltiniu.

Sarbievijaus skaitymas ir vertimas pilietinio karo metais Anglijoje įgijo ir tam tikras politines reikšmes. Beneryšciausias to pavyzdys – pirmasis ir gausiausias dvikalbis Sarbievijaus vertimų rinkinys „Kazimiero odės“ („The Odes of Casimire“), pasirodęs Londone 1646 m.,

siejamas su rojalistų leidybiniu ratu. Labai mažai žinoma apie šio rinkinio sudarytoją ir vertėją George'ą Hilsą, išskyrus tai, kad karo metais jis sukosi rojalistų literatūriniuose ratuose, o šeštajame dešimtmetyje pasitraukė iš Londono ir vadovavo mokyklai savo gimtajame Niuarke prie Trento. Apskritai Hilso rinkinys, rodosi, kelia daugiau klausimų nei atsakymų – vienas jų, man vis neduodantis ramybės – kokia buvo šio rinkinio paskirtis ir kodėl jis dvikalbis? Juk ir šiuo požiūriu tai išties unikalus atvejis Anglijos XVII–XVIII a. leidyboje.

Galima sakyti, kad Hilsui šiek tiek pasisekė, kad cenzorius pasižiūrėjo į tekstą pro pirštus ir suteikė leidimą spausdinti jėzuitų poeto neolotyniškų eilių vertimus, akivaizdžiai išreiškiančius rojalistines viltis ir simpatijas Stiuartams.

Žinoma, Sarbievijus buvo labiausiai atpažįstamas rojalistų ratuose. Panašu, kad Sarbievijus tapo tam tikra rojalistų tapatybės manifestacija: „jei tau patinka Sarbievijus, esi vienas iš mūsų“. Nesu istorikas, todėl negaliu vienareikšmiškai teigti, tačiau manau, kad čia svarbų vaidmenį atliko ir Sarbievijaus katalikiškoji tapatybė. Rojalistai dažnai prijautė ar bent jau domėjosi Romos reikalais, katalikiška liturgija ir madomis. Dauguma jų niekada nesvajojo tapti Romos katalikais (išskyrus galbūt Robertą Crashaw (1613–1649), kuris išties tapo kataliku), tačiau dauguma jų palaikė Karolio I kryptį – įnešti į Anglijos Bažnyčią daugiau gyvybės, muzikos, spalvų. Sarbievijus šiam siekiui tiko, ypač dėl to, kad iš daugybės Baroko poetų jis kūrė lotynų kalba, dėl to buvo tarptautiškai prieinamas.

Kita vertus, kalbėdami apie pilietinį karą Anglijoje, dažnai esame linkę vaizdą apibrėžti perdėm aiškiomis priešpriešomis, tačiau gyvenimas nebuvo juodai baltas. Miltonas yra puikus pavyzdys: jo žmona buvo rojalistė, tad jis išsiuntė ją atgal pas šeimą, nes neapkentė rojalizmo. Taigi politinės priešpriešos egzistavo net šeimos rate, todėl ir nenuostabu, kad vadinamieji „apskritagalviai“ buvo bent jau girdėję apie autorius, itin populiarius rojalistų ratuose.

Kodėl Hilso išleistas *Kazimiero odžių* rinkinys įgijo dvikalbį pavidalą, galima interpretuoti įvairiai. Viena vertus, atmetus originalų tekstą arba vertimus, rinkinys liktų labai kuklus, veikiau panėšėtų į pamflėtą ar kokį efemerišką leidinį. Tad galbūt leidėjas pasiūlė Hilsui tokį formatą, mat tai leido išplėsti knygos apimtį, poezijos rinkinys taip atrodė solidžiau. Kita versija – galbūt lotyniško originalaus teksto pateikimas šalia politiškai motyvuotų Hilso vertimų turėjo sukurti tam tikrą dūmų uždangą, leidusią užmaskuoti akivaizdžias simpatijas Stiuartams. Šalia esantys lotyniški originalai turėjo padėti leidėjams pateisinti dviprasmiškus vertimus ir apeiti cenzūrą. Galiausiai Hilso vertimai buvo labai artimi originalui, taigi tinkami ir edukaciniams

tikslams, tad galbūt tai irgi buvo viena iš priežasčių, nulėmusių dvikalbio formato pasirinkimą.

Beje, kalbant apie šio leidinio unikalumą ir įtaką: Jerzy Starnawskis pastebėjo Hilso vertimų įtaką kitų Anglijos poetų kūrybai. Panašu, kad Hilsas buvo plačiai skaitomas ir vertinamas kaip savarankiškas poetas, ne tik kaip Sarbievijaus vertėjas. Kartu galima teigti, kad dalis Sarbievijaus įtakos Anglijos Baroko poezijai iš tiesų buvo Hilso vertimų įtaka – jie pristato Sarbievijaus kūrybą ir pritaiko angliškam skoniui bei konfesinei pasaulėžiūrai.

Keleto eilėraščių pasirinkimas Hilso rinkinyje nustebino, ypač kalbant apie penketą epigramų. Stebina tai, kad iš daugybės epigramų pasirinktos būtent katalikiškos tematikos eilės: pavyzdžiui, viena jų skirta tuo metu dar palaimintajam Aloyzui Gonzagai, kita – ispanų teologui Juanui de Lugo, kurį Sarbievijus pažinojo asmeniškai.

Tiesa, pirmuoju atveju Hilsas epigramos dedikacijoje iškerpa Aloyzo Gonzagos vardą, angliškame vertime jį paversdamas mergina. Epigrama, skirta de Lugo, sveikina jį grįžus mokytojauti po ilgos ligos. Manau – bet tai tik mano spėjimas, – kad Hilsas pats susitapatino su šia edukacine tema, mat buvo Niuarko prie Trento mokyklos direktorius. Apskritai dauguma Hilso vertimų turi politinę potekstę – galbūt ne visas subtilias nuorodas jo vertimuose ir begalime atpažinti. Mano mėgstamiausias pavyzdys yra paskutinis rinkinio vertimas, dedikuotas Kristui Karaliui, tačiau išties skirtas Karoliui I.

Hilsas į savo rinkinį įtraukia jau anksčiau minėtą topografinę pirmąją epodę, skirtą Bracciano kunigaikščiui Paolo Giordano Orsini, tačiau stebėtinai šiuo atveju visiškai nevengia užuominų į Romą, jos peizažus ir pan. Rodos, leidėjas neturėjo aiškios ir vientisos programos, kuri motyvuotų jo literatūrinius pasirinkimus, ką įtraukti, ko išvengti, ką apžaišti, perfrazuoti ar cenzūruoti?

Šioje vietoje reikėtų grįžti į anglišką prakalbą skaitytojui Hilso rinkinio pradžioje, kurioje jis teigia, kad „šis jaunas dalykas niekuomet nebuvo skirtas spaudai“ (*The young Thing was never intended for the Press*). Ši autoriaus užuomina leidžia daryti prielaidą, kad esamas leidinio variantas toli gražu nėra galutinė versija, gali būti, kad Hilsas turėjo suplanavęs pateikti daugiau vertimų arba grįžti prie rinkinio vėliau ir pristatyti pilnesnį Sarbievijaus kūrybos vaizdą.

Dažnai esame prisirišę prie minties, kad tai, ką matome, yra galutinė autoriaus vizija. Prisiminkime, pavyzdžiui, Charleso Dickenso *Pomirtiniais Pikviko klubo užrašus* – skaitant pirmuosius knygos skyrius pasakojimas atrodo nevientisas, smarkiai išsiskiria iš bendro

romano konteksto. Pirmieji skyriai Dickenso parašyti kaip komentarai jau sukurtooms iliustracijoms, tačiau jas piešęs dailininkas Robertas Seymouras (1798–1836) nusižudė gan anksti. Leidėjui suradus naują dailininką, pasikeitė susitarimas: dabar Dickensas turėjo pirma parašyti skyrių, kuriam iliustracijas tik vėliau sukurdamo dailininkas. Vis dėlto Dickensas buvo toks garsus ir

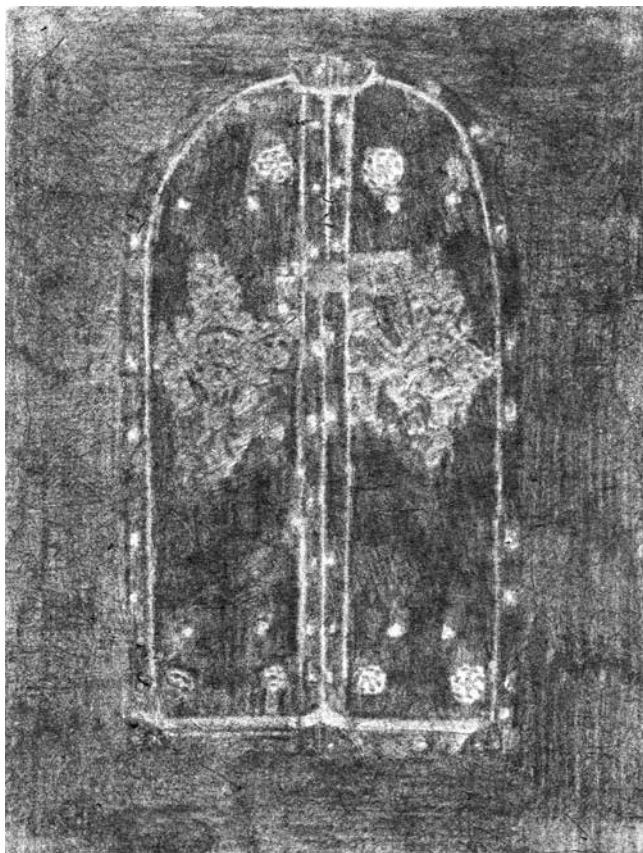
Vasarė Kuprevičiūtė. Išklauskys. 2022. Popierius, pieštukas.
23 × 17,5

paklausus autorius, kad niekada taip ir nespėjo prisėsti rimtai perrašyti tų pirmųjų skyrių, kad romanas tapo vientisesnis. Ir vis dėlto tai labai smagi knyga, pati smagiausia iš to, ką Dickensas yra parašęs! Priešingai, Benas Jonsonas (1572–1637) prieš mirtį spėjo suredaguoti ir perrašyti visas savo pjeses, tačiau pataisytas leidimas išėjo labai nuobodus. Jaunas Jonsonas turėjo puikų humoro jausmą, drąsos ir, liaudiškai tariant, kiaušus. Penkiasdešimtmetis Jonsonas, redaguojantis savo *opus magnum*, buvo rimtas ir solidus džentelmenas. Taigi galbūt kartais geriau priimti dalykus jų atsitiktiniame, neišbaigtame pavidale, nes dalies dedamųjų mes galime ir nežinoti.

Dar norėčiau grįžti prie Sarbievijaus recepcijos XIX a. Anglijoje. Minėjote, kad romantizmas iš esmės išstūmė neolotyniškąją poeziją, laikydamas ją atgyvenusia. Vis

dėlto vienas iš paskutiniųjų – ir turbūt geriausiai atpažįstamų – Sarbievijaus vertėjų Anglijoje buvo Samuelis Tayloras Coleridge'as (1772–1834). Koks buvo jo santykis su Sarbievijumi?

Jaunystėje Coleridge'as buvo susižavėjęs ar bent gerai išmanė Sarbievijų, kadangi jo tėvas buvo lotynų kalbos mokytojas, tačiau tuo metu jis dar buvo nesuipažinęs su romantizmo idėjomis, nesusiformavęs kaip poetas. Taigi Coleridge'ui išvykstant mokytis į universitetą, jo galva dar buvo prikimšta Sarbievijaus ir kitos neolotyniškos poezijos pavyzdžių. Pirmaisiais studijų metais jis netgi žadėjo sudaryti svarbiausios neolotyniškos poezijos vertimų rinkinį, tačiau per metus Coleridge'o literatūrinis mąstymas visiškai pasikeitė. Jis suprato, kad gali ir geriau – ir kartu, kad niekam,

Vasarė Kuprevičiūtė. Talpykla. 2025. Popierius, pieštukas. 20 × 15

o ypač jam pačiam, neolotyniškoji literatūra neberūpi. Aš linkęs sutinkti su Marshallo Browno mintimi, kad būtent versdamas Sarbievijų Coleridge'as suvokia, jog literatūra turėtų būti kuriama visiškai kitaip, tai tampa vienu iš pokytį žyminčių taškų.

Kalbėdami apie Sarbievijaus recepciją Anglijoje, išties galime pastebėti jo poezijos įvairiapusiškumą vien An-

glijos politiniame kontekste. Karas, rodosi, Sarbievijaus kūryboje dažna tema – jis sielvartauja ir dėl Europoje siaučiančio Trisdešimtmečio karo, berods dažniausia jo kūryboje yra karo su turkais tema. Tai atrodo šiek tiek keista, mat Sarbievijui pasisėkė gyventi sąlyginai taikiu metu mūsų regiono istorijoje. Europoje siaučiant religiniams karams, ar būtų galima Sarbievijų laikyti taikos balsu?

Sarbievijus gyveno, kūrė politiniu ir religiniu požiūriu vienu taikiausių laikotarpių Abiejų Tautų Respublikos istorijoje. Paradoksalu, tačiau ATR išgyvenant auksinės taikos metus, krikščioniškoji Europa kario tarpusavyje. Žemyne siaučiant Trisdešimtmečiam karui, Sarbievijaus susirūpinimas nėra grynai pacifistinis ar, veikiau, jis pacifistinis tik iš dalies: Sarbievijus sielvartauja, kad krikščionys kariauja tarpusavyje, užuot išplėtę krikščioniško pasaulio įtaką į Rytus. Politinę situaciją Europoje jis vertina būtent per krikščionybės plėtros prizmę: tiesa, vėliau, gyvendamas karaliaus dvare, Sarbievijus, manau, praplėtė savo politinį požiūrį, bet tuo metu jau nebebuvo labai aktyvus kaip poetas.

Be to, Sarbievijaus gyvenimo laikotarpiu aktyvus karas su turkais iš viso nevyko, nors nemaža jo poezijos dalis (tiesa, ne itin populiari tarp Anglijos skaitytojų) kvietė karui su turkais. Po 1621 m., Osmanų imperijoje įsivyravus dinastiniam nestabilumui, tolesnius penkiasdešimt metų imperija toliau plėtėsi į Persijos pusę, apleisdama Vakarų fronto reikalus. Karas Europoje atsinaujino jau po Sarbievijaus mirties, Osmanams pradėjus plėsti savo įtaką Viduržemio regione, užpuolus Lenkiją XVII a. aštuntajame dešimtmetyje, Austriją – 1683 m. Šią ekspansiją galutinai sustabdė Vienos apgultis. Tiesa, turint omenyje šią, vėlesnę karo eigą, galbūt Sarbievijus buvo teisus kviesdamas krikščioniškąją Europą karui su turkais – strateginiu požiūriu tai buvo tinkamas momentas pulti.

Kita vertus, kartais realiems scenarijams stokojant karinės dramos ir intrigos, įvykių eigą Sarbievijui tekdavo pagražinti. Puikus pavyzdys – I.15 odė, skirta Chotino mūšiui. Pats mūšis Sarbievijui nelabai rūpėjo, kadangi kariniu požiūriu buvo labai nuobodus: mūšio „laimėtojas“, būsimasis valdovas Vladislovas Vaza, negalavo palapinėje, susidūrimas tarp kariuomenių taip ir neįvyko, abi jos laikėsi prie mūšio lauko apie mėnesį, stebėdamos oro sąlygas, kol galiausiai nusprendė užuot kovojus sudaryti taiką. Kadangi kitų didesnių mūšių Sarbievijaus kūrybinėje karjeroje nepasitaikė, jam teko dirbti su tuo, ką turi ir įvykių eigą šiek tiek pagražinti. Stebėtinai dalykas, kad Sarbievijaus sukurtas Chotino mūšio aprašymas toks panašus į 1683 m. Vienos mūšį. 1685 m. Anglijoje pasirodžius anoniminiam šios odės vertimui, ji tapo lengvai pritaikoma Vienos pergalei

skirtoms panegirikoms ir kartu itin populiari tarp Anglijos vertėjų.

Einant prie pokalbio pabaigos – rodo, kad Sarbievijaus sėkmę Britų salyne lėmė jo išsilavinimas, puikus mitologinių temų išmanymas ir platus požiūris?

Sarbievijus, kaip ir neolotyniška literatūra apskritai, yra lengvai pritaikomas įvairiems istoriniams kontekstams. Juk rašydami autoriai patys apsimeta romėnais, apipindami savo kontekstą senovės Romos realijomis. Tai galima laikyti tam tikru intelektualiniu žaidimu gerai išmanantiems klasikinį kontekstą. Sarbievijus dažnai pasitelkia labai specifiskus toponimus, netgi nišines istorines sąvokas, būdingas Antikos autoriams, pasitelkdamas juos kaip intelektualines nuorodas. Pavyzdžiui, kartais vietoje žodžio „trakai“ (*thraci*) Sarbievijus vartoja specifinį terminą *bistones*, nurodantį į specifinį trakų pogrupį, kurį taip vartojo kai kurie Antikos autoriai.

Viena vertus, Sarbievijus rašo „lyg romėnas“, kita vertus, jo aprašomos realijos nebūdingos romėnams, veikiau yra Sarbievijaus konteksto atspindys. Taigi Sarbievijaus poezija tam tikru požiūriu dažnai yra atitrūkusi nuo realybės. Na, gal išskyrus specifiskai jau anksčiau aptartas lietuviškas ar lenkiškas vietas aprašančias eiles, kurios, procentiškai žiūrint, nesudaro didelės Sarbievijaus kūrybos dalies.

Galiausiai norėčiau paklausti, ką šiandienos skaitytojas gali atrasti Sarbievijaus kūryboje – ir galbūt jo angliškuose vertimuose?

Pirma, Sarbievijaus, kaip jėzuito, krikščionybės vizija nėra konfrontacinė: jis linkęs veikiau susitelkti į tarpkonfesinius bendrumus. Tokia plati Sarbievijaus pasaulėžiūra lėmė tai, kad poetas jėzuitas (tiesa, gal platesnio požiūrio nei daugelis), buvo priimtinas ir anglams, ir škotams, ir vokiečiams. Galbūt tai irgi Vilniaus, daugiakonfesio, daugiataučio miesto tarp Rytų ir Vakarų, įtaka? Esu tikras, Sarbievijus nebūtų to išmokęs savo gimtajame Sarbievo kaime. Antra, Sarbievijus buvo kartu ir toks užsiėmęs, ir toks produktyvus, kad galima jį laikyti sektinu pavyzdžiu visiems kūrybingiems ir kuriantiems žmonėms. Trečia, manau, neostoicizmo filosofija išlieka tokia pat aktuali šiandienos pasaulyje kaip ir XVII a. Anglijoje. Sarbievijus nuolat verčia prisiminti, ką paliksime po savęs, klausdamas, kaip iš tikrųjų turėtume matuoti savo pasiekimus ir vertinti savo gyvenimus. Mano manymu, vertingas Sarbievijaus atsakymas į šiuos amžinus klausimus yra atstumas. Net aprašydamas peizažą, Sarbievijus pasirenka aukščiausią žiūros tašką, kad galėtų juo gėrėtis iš tolo. Jo poezijoje atstumas reiškia ne ironišką atsainumą, o veikiau jėzuitišką perspektyvą, refleksiją.

